

YAYED B ü l t e n

Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği

www.yayed.org.tr | https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi | khydergi.com/index.php/pub

KÜNYE

YAYED Bülteni

Sayı: 6

Temmuz-Ağustos 2025

İki ayda bir çıkar

Sahibi: YAYED adına

Prof. Dr. Birgül A. GÜLER

Editör:

Zühal SİRKECİOĞLU DÖNMEZ

Teknik Editör:

Ata Berk KISAOĞLAN

Yayın Kurulu Üyeleri:

Dr. Duygu BANKOĞLU

Ahmet Müfit BAYRAM

Nurten ÇAĞLAR YAKIŞ

Dr. Zübeyde ERDOĞAN ÇELİKKİN

İsmail Serhat SALİHOĞLU

Doç.Dr. Ozan ZENGİN

İletişim:

yayeder@gmail.com

Parayla satılmaz, E-yayındır

İdari vesayet, üzerine çok konuşulup genellikle olumsuz duygularla yargılanmış bir konu. Yalnızca denetim işiymiş gibi algılanması ayrı bir sorun. Oysa idari vesayet denetimden önce bir yönetsel ilişki türü. İki kamu tüzelkişiliği arasında kurulan ve özerklik statüsünü güvence altına alan bir idari ilişki. Bu sayımızda ilk üç yazı idari vesayeti işliyor.

Bu yazıları iki not izliyor. Biri son dönemdeki belediye operasyonlarına ilişkin bilgileri derleyen tarihe not. Diğeri piyasacı ademi merkezîyetçiliğin başlıca sonuçlarından biri olan yolsuzluklara karşı Birleşmiş Milletlerin sözde çare diye gösterdiği “dürüstlük yönetimi” üzerine bir bilgilendirme notu.

Bu sayıda anamuhalefet partisi üzerine bir değerlendirme de yer alıyor.

Yerel yönetim yayıncılığına ilişkin kuşakta İstanbul Şehremaneti Dergisi tanıtılıyor ve bu dergiye nasıl ulaşılabilceği bilgileri veriliyor.

Kitap inceleme kuşağını ayrıca dikkatinize sunuyoruz.

Temmuz Lozan Anlaşmasıyla, Ağustos Büyük Taarruz ve Zafer Bayramı ile karakterize aylar. Son sayfalardaki yazılarımızla tarihimize saygılarımızı sunduk.

Sonraki sayılarda görüşmek üzere.

Zühal SİRKECİOĞLU DÖNMEZ

İçindekiler

Hiyerarşi ile İdari Vesayet

Zühal Sirkecioğlu

Dönmez

Sayfa 2-3

Kamuda Büyük Bölünme

Ozan Zengin

Sayfa 5-6

Belediyelere Yönelik

İdari Vesayet...

Oral Karakaya

Sayfa 7-9

CHP ve Tarihsel

Tutarlılık

Ahmet Müfit

Bayram

Sayfa 12-13

Cumhuriyet'in İlk Belediye Dergisi

H. Duygu Bankoğlu

Sayfa 14-15

Kırmızı Buğday...

Zübeyde E.

Çelikkın

Sayfa 16-17

30 Ağustos Zafer Bayramı

Ata Berk Kısaoğlu

Sayfa 18-19

Bir Karış Fazla Şimendifer: Serdar Şahinkaya

Ozan Zengin

Sayfa 20

HİYERARŞİ ile İDARİ VESAYET

Hiyerarşi genel anlamda, bir örgüt içinde çalışan kişiler arasında söz konusu olan ve bir tür derecelenmeyi ifade eden hukuksal bir kavram ve kurumdur. Hiyerarşi merkeziyet sisteminin özelliğini oluşturur¹. İdare işlevinin söz konusu olduğu her yerde hiyerarşi vardır. Hiyerarşi merkeze bağlı idare memurları üzerinde uygulanır, merkez örgütü dışında kalan kamu idareleri ile ayrı tüzel kişiliğe ve özerkliğe sahip kamu kuruluşları ve bu nitelikte olan diğer idari tüzel kişilikler üzerinde hiyerarşi gücü kullanılamaz.²

Zaten Merkezi İdarenin anlamı, bu örgütün merkezinde toplanan üst düzey yöneticilerin aldıkları kararlara bu örgütün bünyesinde tüm memurların uyması ve bu kararları uygulamasıdır. Böylece hiyerarşi, en üst düzeyde bulunan görevliyi kademe kademe derece derece bağlayan bir zincir olmaktadır.³ Hiyerarşide ast, görevini yalnızca kanunun kendisine yüklediği bir görev olduğu için değil, kanunla kendisi arasına girmiş olan üstünün emrine uyma zorunluluğu ile ve bu emre uyarak yapar. Üstün asta emir ve talimat verme gücü, ast tarafından yapılan işlemleri kontrol etme ve ast hakkında disiplin cezaları verme yetkisi ile astın bu zincir içinde üst konumuna yükselme olanağının varlığı hiyerarşi gücünün unsurlarını oluşturur.⁴

Bir İdari denetim biçimi olan hiyerarşi ile idari vesayet denetimini birbirinden ayıran belirleyici noktalar şunlardır:

1.İdari Vesayet iki ayrı tüzel kişilik arasında (merkez yönetimi ile yerinden yönetimler) söz konusu olabilir. Hiyerarşik denetim ise bir tüzel kişilik içinde vardır ve bu tüzel kişiliğin bünyesinde çalışan memurlar arasındaki alt-üst ilişkisidir.

2.İdari vesayet ancak yasal sınırlar içinde sürdürülür, kanunda belirtilmeyen bir konuda idari vesayet denetimi işletilemez ve yerinden yönetim birimi kararını bağımsızca alıp uygulama yetkisine sahiptir. Hiyerarşik denetim ise sürekli ve kanunda açıkça hiyerarşik denetimin varlığı aranmaz. Üst, astı her zaman denetleyebilir, astın yaptığı işlemleri değiştirebilir, yerine geçerek karar alabilir, oysa idari vesayette vesayet yönetimi kural olarak vesayet altındaki tüzel kişiliğin yerine geçerek karar alamaz. İdari vesayetin yetki genişliğinden farkı da hiyerarşiden farkı ile aynıdır, çünkü yetki genişliği ilkesi hiyerarşi gücü içinde yer alır.⁵

İdari Vesayet

1982 Anayasasının 127.maddesinin 5.fıkrasında yer alan “Merkezi İdare, mahalli idareler üzerinde mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir” hükmü ile idari vesayet, bir anayasal kurum durumuna gelmiştir.

¹ Siddık Sami Onar, İdare Hukukunun Umumi Esasları c.2, (İstanbul,1963: İsmail Akgün Matbaası) s.620; İl Han Özay, Devlet, İdari Rejim ve Yargısal Korunma, (İstanbul, 1986: Filiz Kitabevi), s.68.

² Onar, a.g.e, s.604.

³ Özay, a.g.e., s.70.

⁴ Onar, a.g.e., s.598-600, 604.

⁵ Osman Meriç, “Belediye Mevzuatının Yeniden Düzenlenmesinde Özerklik ve İdari Vesayet konularında Gözönünde Bulundurulacak Hususlar” İller ve Belediyeler Dergisi (Ankara 1985), Yıl:41, s.477-478, s.360

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

Bu hüküm Anayasanın 123.maddesinin 1.fıkrasının “idare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir” hükmü ile ilişkilidir. Böylece, merkezi idarenin sahip olacağı idari vesayet yetkisinin birinci gerekçesi olarak “mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi” gösterilir. Anayasa Mahkemesi de kararlarında bunu vurgular. Katı bir merkezi idarenin sakıncalarını ortadan kaldırmak, yönetimde etkinlik ve verimliliği en iyi biçimde gerçekleştirmek, devletin yüklendiği çeşitli ekonomik ve toplumsal görevlerin yerine getirilmesini kolaylaştırmak amacıyla yerel yönetim birimlerine kendi organları eliyle ve bağımsız olarak aldıkları kararları uygulama yetkisi ve gene kamu hizmeti yapan kuruluşlara yasalarla hukuk kişiliği kazandırılarak kendi çalışma alanlarında kendi organları eliyle bağımsız karar alma ve uygulama olanağı tanınmıştır. Ancak kamu düzeni ve kamu yararı bakımından merkezi idare belirli konularda yerel idareler veya kamu hizmeti gören tüzel kişilikleri çeşitli biçimlerde denetleme yetkisini saklı tutmuştur. Böylece kendi başlarına hareket etme olanağına sahip olan yerel idare organlarının, yetkilerini kullanarak yaptıkları işlemlerin, bazen merkezi idare veya diğer yerel idare kuruluşlarınca denetlendikten sonra yürürlüğe girmesi ve uygulanabilmesi kabul edilmektedir.⁶ İşte bu denetim ilişkisi idari vesayet kurumunu oluşturmaktadır.

İdari vesayetin, merkez ile yerel idareler arasında bir bağ kurmak ve yerel idarelerin işlem ve eylemleri ile, devletin birliğini, kamu hizmetlerinin devamlılığını ihlal etmelerini önlemek için kabul edilmiş bir hukuki kurum olduğu, çünkü merkez dışı idarelerin varlığının en büyük sakıncasının devletin birliğini ve kamu hizmetinin düzenli işleyişini ihlal edebilme olasılığı ve her idareye tanınan az veya çok özerkliğin bu olasılığı içinde taşıyacağı savunulmaktadır.⁷ **[Zühal Sirkecioğlu Dönmez]**

3

⁶ Onar, a.g.e., s.622-623.

⁷ Onar, a.g.e., s.624

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

BELEDİYE OPERASYONLARI

31 Mart 2024 yerel seçimlerinden günümüze kadar Türkiye'deki belediyelere çeşitli adli operasyonlar yapıldı. Haziran 2024'ten itibaren kayyım atamaları başladı: Hakkari ile başlayan süreçte toplam 13 belediyeye kayyım atandı. Bu atamalardan 3'ü CHP, 10'u DEM Parti seçilmiş belediye başkanları içindi.

Kayyımdaki CHP'li belediyeler:

- Esenyurt (Esenyurt Belediyesi) – Ahmet Özer (CHP) → tutuklu
- Ovacık – Mustafa Sarıgül (CHP) → tutuklu
- Şişli – Resul Emrah Şahan (CHP) → tutuklu

Kayyımdaki DEM'li belediyeler:

- Mardin Büyükşehir Belediyesi – Ahmet Türk (DEM) → tutuksuz yargılanıyor
  - Van Büyükşehir Belediyesi – Abdullah Zeydan (DEM) → tutuksuz yargılanıyor
  - Hakkari Belediyesi – Mehmet Sıddık Akış (DEM) → tutuklu
  - Batman Belediyesi – Gülistan Sönük (DEM) → tutuksuz yargılanıyor
  - Tunceli Belediyesi – Cevdet Konak (DEM) → tutuksuz yargılanıyor
  - Siirt Belediyesi – Sofya Alağaç (DEM) → tutuksuz yargılanıyor
  - Halfeti Belediyesi – Mehmet Karayılan → tutuksuz yargılanıyor
  - Bahcesaray Belediyesi – Ayvaz Hazır → tutuksuz yargılanıyor
  - Akdeniz Belediyesi – Eş Başkanlar Nuriye Arslan ve Hoşyar Sarıyıldız → tutuklu
- DEM partili Akdeniz Belediyesi'nden 4 meclis üyesi dışında diğer DEM partili belediyelerin çalışanı, bürokrati veya memuru tutuklu değil.

Daha önceki yıllarda ağırlıklı olarak DEM Parti (HDP) ile özdeşleşen kayyım uygulaması, 31 Mart 2024 seçimlerinden sonra istisna olmaktan çıkarak Cumhuriyet Halk Partili belediyeleri de kapsayacak şekilde genişledi. Böylece kayyım politikası, yalnızca bölgesel veya tek partiye yönelik bir müdahale olmaktan çıkarak, Türkiye'de farklı siyasi partilerden seçilmiş belediye başkanlarını hedef alan sistematik bir uygulamaya dönüştü.

Yolsuzluk Suçlamaları

Cumhuriyet Halk Partili belediyelere kayyım ataması süreci 30 Ekim 2024 tarihinde Esenyurt Belediye Başkanı Ahmet Özer ile başladı. Daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) başta olmak üzere "Terör, yolsuzluk, ihaleye fesat, rüşvet" gibi çeşitli suçlamalar kapsamında 16 CHP'li belediye başkanı tutuklandı, bir başkan ev hapsiyle bırakıldı. Bu operasyonlar sadece yöneticileri değil; bürokratları, memurları ve belediye çalışanlarını da kapsadı.

Tutuklu Belediye Başkanları:

Adana Büyükşehir Belediye Başkanı- Zeydan Karalar, **Antalya** Büyükşehir Belediye Başkanı- Muhittin Böcek, **Avcılar** Belediye Başkanı- Utku Caner Çaykara, **Beykoz** Belediye Başkanı- Alaattin Köşeler, **Beylikdüzü** Belediye Başkanı- Mehmet Murat Çalık, **Beyoğlu** Belediye Başkanı- İnan Güney, **Büyükçekmece** Belediye Başkanı- Hasan Akgün, **Beşiktaş** Belediye Başkanı- Rıza Akpolat, **Ceyhan** Belediye Başkanı- Kadir Aydar, **Esenyurt** Belediye Başkanı- Ahmet Özer, **Gaziosmanpaşa** Belediye Başkanı- Hakan Bahçetepe, **İstanbul** Büyükşehir Belediye Başkanı- Ekrem İmamoğlu, **Manavgat** Belediye Başkanı- Niyazi Nefi Kara, **Seyhan** Belediye Başkanı- Oya Tekin. **Şile** Belediye Başkanı- Özgür Kabadayı, **Şişli** Belediye Başkanı- Resul Emrah Şahan. [BSY]

KAMUDA BÜYÜK BÖLÜNME

Türkiye’de başkanlık sistemine geçildikten sonra kamu hizmetlerinin genel yönetimindeki bütünlük bozulmuştur. 2018 öncesinde devlet hizmetlerinin taşraya ulaştırılmasından sorumlu iller İdaresi Genel Müdürlüğü ile yerel hizmetlerden sorumlu Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü (MİGM) ikisi birlikte İçişleri Bakanlığı bünyesinde konumlanmışlardı. 10 Temmuz 2018 tarihli 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’yle (CBK) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden (CHS) sonra MİGM, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü ismiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlanmıştır.

Yerel birimlerinin bağlı olduğu bakanlık açısından da ayrışma yaşanmıştır. Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğüyle tüm yerel yönetim birimlerinin bağlı olduğu bakanlık, şimdiki ismiyle Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) olmasına karşın CHS’den sonra mevzuat değişiklikleriyle belediyeler, hizmetler itibarıyla ÇŞİDB’yle ilişkilendirilmiş; 51 ildeki il özel idareleri ile köylerin (muhtarlıklar başlığı altında yerel yönetim birimi olmayan mahallelerin de) ise İçişleri Bakanlığına bağlılığı devam ettirilmiştir.⁸

⁸ Yerel kamu hizmetleri açısından yerel yönetim birimlerinin iki bakanlığa ayrı ayrı özgülenmesi sorguya muhtaçtır. İlgili mevzuat hükümleri çerçevesinde aşağıdaki örneklerle somutlaştırmaya çalışalım. Büyükşehir belediyesi bürokrasisinin en tepesinde bulunan genel sekreteri ÇŞİD Bakanı, il özel idaresindeki genel sekreteri İçişleri Bakanı atamaktadır. Belediyelerin faaliyet raporu ve bütçe tasarısı ÇŞİDB’ye, il özel idarelerinininki ise İçişleri Bakanlığına gönderilmektedir. Belediyelerde ulaşım, alt yapı, bütçe ve muhasebe, engelli hizmetlerine yönelik esaslar ÇŞİDB tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir. İl özel idarelerinde ise bütçe ve muhasebe hizmetleri için düzenlenecek yönetmeliği İçişleri Bakanlığı çıkarmaktadır.

Siyasal iktidarın bakış açısı

Bu bölünme, yerel hizmetlere “ulusal kamu hizmetlerinin yerel hizmetler parçası olarak bakmaktan yeni “şehircilik” anlayışına geçişi temsil etmektedir. Kentsel ve kırsal rant, kentsel ekonominin canlandırılması, yatırım bölgelerinin ve yeni değerlendirme alanlarının oluşturulması, içe dönük ve dışa dönük yerel piyasa unsurlarının teşvik edilmesi, onlara kaynak aktarılması hususları yeni şehirciliğin kodlarıdır. 703 sayılı KHK ile Milli Emlak Genel Müdürlüğü’nün ve 1 sayılı CBK’yla TOKİ’nin ÇŞİDB’ye bağlanmasıyla bu anlayış daha da billurlaşmıştır.

Hizmetlerle birlikte idari vesayet yetkisinin de parçalanması

Yerinden yönetim anlayışı gereğince yerel yönetimlerin kuruluş ve görevlerine ilişkin asli düzenlemeler kanunla yapılabilmektedir lakin günümüzde kamu hizmetleri alanı ve hizmetlerin örgütlü hali olan bakanlık yapılanması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle de düzenlenebilmektedir. 1 ve 4 sayılı CBK’ların yanı sıra iki bakanlık arasında yapılan 3 Ağustos 2018 tarihli protokolle yerel kamu hizmetlerine ilişkin karar verme, hiz-

il özel idarelerinde norm kadro ilke ve standartları konusunda Cumhurbaşkanlığı Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü ile birlikte yetkili olan İçişleri Bakanlığıdır; belediyelerde ise ÇŞİDB’dir.

İl özel idareleri, mali tablolarını üçer aylık dönemler halinde İçişleri Bakanlığına, belediyeler ise ÇŞİDB’ye göndermektedir.

İl özel idareleri bütçe içi işletmeleri İçişleri Bakanlığının izniyle, belediyeler ise ÇŞİDB’nin izniyle kurabilmektedir.

İl özel idarelerinde bütçe gelirlerinin %10’unu aşan borçlanma kararları İçişleri Bakanlığının, belediyelerde ÇŞİDB’nin onayına tabidir.

Belediyelerin kuracağı yurt dışı ilişkilerinde ÇŞİDB’nin, il özel idarelerinde ise İçişleri Bakanlığının izni gerekmektedir.

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

met üretme ve bunların yürütümüne dair asli görevler İçişleri Bakanlığında alınarak ÇŞİDB'ye verilmiştir. Bu protokolle idari vesayete ilişkin görev, yetki ve sorumlulukların İçişleri Bakanlığında kaldığı belirtilmiştir.

Protokolde böyle bir işbölümü yapılmış olmasına rağmen yerel yönetim hizmetlerinin planlanmasında ve sunumunda asıl yetkili bakanlığın ÇŞİDB olması, idari vesayet yetkilerinin İçişleri Bakanlığında özgülenmesi durumunu da sorgulatır hale gelmiştir. Belediyelere ilişkin mevcut mevzuat uyarınca faaliyet raporları, bütçe, borçlanma, işletme kurma, yurt dışı ilişkiler, bazı hizmetlerin imtiyaz yoluyla devri, taşınmaz tahsisi, norm kadro ilke ve standartları gibi konularda artık ÇŞİDB yetki sahibidir.

İdari vesayet sadece yerel yönetimler üzerinde değil tüm yerinden yönetim kuruluşları üzerinde merkezi yönetimin sahip olduğu bir yetkidir. Genellikle denetim kapsamında değerlendirilen (Duran, 1982: 50-52) idari vesayet, *üniter devletlerde hem yapı hem de işlev açısından bütünlüğü anlatan olmazsa olmaz bir ilkedir, yasal bir ilişki biçimidir*. İdari vesayeti salt "denetim"le ilişkilendirmek ve yerel özerklik karşısında kötü polis rolü yüklemek doğru bir değerlendirme değildir. İdari vesayet kamu hizmetlerinde ve bu hizmetleri sunan kurumlarda birliğin ve uyumun, kamu yararının teminatıdır (Bkz. Onar, 1966: 622-624; Ayman Güler, 2021: 125, 146-147, 388).

Türkiye Cumhuriyeti'nde hizmetler, kurumlar ve denetim ilişkisi açısından idarenin bütünlüğünün gösterge kurumlardan biri İçişleri Bakanlığıdır. Bakanlık, 2018'e kadar mülki idare hizmetleri ile yerel yönetim hizmetlerini birlikte yönetmekteydi. Artık böyle bir birliktelik kalmamıştır.

Buna ek olarak yerel yönetimler üzerinde idari vesayet yetkisine sadece İçişleri Bakanı ve/veya Bakanlığı mı sahiptir yoksa merkezi

yönetimin diğer birimleri de [günümüzde Cumhurbaşkanlığı ve bakanlıklar (özellikle ÇŞİDB)] sahip midir tartışması eklenebilir (bkz. Onar, 1966: 626; Karahanoğulları, 2022: 163-164; Gözübüyük ve Tan, 1998: 131-132). Bu tartışma nereye evrilir bilinmez ama yerel yönetimler alanında öne çıkan bakanlığın bakanıyla ve mülki idare amirleriyle hem mevzuat hem de teamül gereği İçişleri Bakanlığı olduğuna kuşku yoktur.

Ticari bir gözle yerel yönetimlere bakış ve hizmetlerin sunumuyla denetiminde ortaya çıkan bu ikilik birçok yönetsel ve toplumsal sorunun altında yatan nedendir. Mevcut durumda, ülke topraklarının düzenli ve bütünlüklü yönetilmesi güçleşmiştir.

[Ozan Zengin]

Bakılmasında Fayda Olan Kaynaklar

- A. Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan (1998), İdare Hukuku, I. Cilt, Turhan Kitabevi, Ankara.
 Birgül Ayman Güler (2021), Türkiye'nin Yönetimi – Yapı, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
 Lütfi Duran (1982), İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul.
 Onur Karahanoğulları (2022), İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara.
 Sıddık Sami Onar (1966), İdare Hukukunun Umumi Esasları, II. Cilt, 3. Baskı, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.

***

- 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu
 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
 5393 sayılı Belediye Kanunu

BELEDİYELERE YÖNELİK İDARİ VESAYET İLE DENETİMİN BAKANLIKLAR ARASI BÖLÜŞÜM SORUNU

Üniter devletin yönetsel aracı olan “idarenin bütünlüğü” ilkesi, merkezi iktidarla yürüttükleri hizmetin niteliği gereği devlet tüzel kişiliği dışında örgütlenmiş yapılar arasında bir ilişki kurulmasını gerektirmektedir. Bu ilişki mali ve yönetsel destek niteliğinde olabileceği gibi devlet tüzel kişiliği dışında oluşmuş iktidar alanının sınırlandırılması, kontrol edilmesi şeklinde de olabilir. İlişkinin ikinci boyutu idare hukuku yazınında “idari vesayet” olarak tanımlanmaktadır. Devlet bir iktidar alanı olarak tanımlanırsa “idari vesayet”, iktidarın paylaşımı bağlamında bir “siyasi vesayet” olarak nitelendirilebilir.

Merkezi iktidarın yerel yönetimler üzerinde kullandığı kontrol gücü ve denetim yetkisi, etkili idari vesayet aracıdır. İl özel idarelerinin tüzel kişiliğinin temsilcisi ve başı olan vali merkezi iktidarın ajanı olduğu için, idari vesayet bu yerel yönetim biriminin içine gömülmüşken, vesayet ilişkisinin en kolay görüldüğü yer belediyelerdir.

Belediyelerin denetimi son yıllarda iki noktada dönüşüme uğramıştır: İlki, 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanunuyla yapılmış; önce denetim, iç ve dış olarak ikiye ayrılmıştır. Belediye başkanlarının kendi örgütü üzerindeki hiyerarşik denetiminin bir parçası olarak iç mali denetim modeli kurulmuştur. Belediye yönetimlerindeki başkanlık sistemi nedeniyle nerdeyse tüm idari kararları kendisi alan belediye başkanının faaliyetlerini, belediye başkanına bağlı olarak görev yapacak olan iç denetçiler “denetleyecektir”. 2003 öncesinde bakanlık müfettişleri ya da Sayıştay denetçileri tarafından yapılan “harcama sonrasında yasal uygunluk denetimi” konusundaki yetki iç denetçilere de verilmiştir. Ülke gerçekliğinden oldukça uzak olan iç denetim modelinden bugüne kadar olumlu sonuç alındığına ilişkin herhangi bir gösterge bulunmamaktadır.

İkinci dönüşüm, belediyelere yönelik mali denetimin dış denetim olarak tanımlanarak bu konuda Sayıştay’ın görevlendirilmesidir. 5018 sayılı Kanun’la iç denetçilere verilen “harcama sonrasında yasal uygunluk denetimi”, dış denetim olarak yeni bir tanıma kavuşturulmuştur. Başka bir ifadeyle “harcama sonrasında yasal uygunluk denetimi” belediye hiyerarşisi içinde yapılıncı “iç”, belediye dışından yapılıncı da “dış” denetim faaliyeti olacaktır. Dolayısıyla “iç” ve “dış” tanımları, belediye tüzel kişiliğinin içi ve dışı şeklinde değerlendirilmiştir. Bununla bağlantılı ve 5018 sayılı Kanun’da yer alan ilkelerin devamı niteliğinde olan ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu’yla İçişleri Bakanlığının belediyeler üzerindeki mali denetim yetkisi, belediye başkanının talep etmesi veya doğrudan Cumhurbaşkanının onayı istisna olmak üzere kaldırılmıştır. Kanun’un gerekçesinde dış denetimin ikinci boyutu olan mali işlemler dışında kalan diğer idari işlemlerin denetiminin İçişleri Bakanlığınca yürütüleceği belirtilmiştir. Bu düzenlemelerde iki çelişki göze çarpmaktadır: İlki, 5018 sayılı Kanun’da dış denetim ile mali denetim aynı anlamda kullanılmışken, 5393 sayılı Kanun’da dış denetim, idari ve mali ayırımına tabi tutulmuştur. İkinci olarak mali ve idari denetim kavram ve içeriklerinin muğlaklığıdır. Nitekim 5393’ün gerekçesinde yer alan idari denetim tanımı

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

“mali işlemler dışında kalan diğer idari işlemler” şeklinde yapılmıştır. Gerekçede mali işlemler dışında kalan idari işlemler şeklinde bir tanımlama yerine “diğer” ifadesinin tercih edilmesi, mali işlem ve idari işlem ayrımının güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Çünkü her mali işlem, bir idari prosedür sonucunda gerçekleşmektedir. Bu nedenle işlemlerin hangi aşamada idari ya da mali nitelik kazanacağını tespitinde yaşanan belirsizlik yapılan denetimlerde de sorunlara neden olacaktır. Sayıştay denetçilerin “mali” olarak nitelendirdiği idari işlemler kendileri tarafından denetlenecek, İçişleri Bakanlığı denetim elemanlarının “idari” olarak nitelediği mali işlemler de onlar tarafından denetlenecektir. Bu da kurumlar arası “denetim alanı” sorununu doğuracaktır. Belediyelerle vesayet ilişkisinin diğer bir boyutu belediyelerin işlemleri, kararları üzerinde merkezi yönetimin “onaylama”, “değiştirme” ve “yerine geçerek karar alma” gibi yöntemlerle uyguladığı kontrol mekanizmasıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu’na göre belediye kurulması; içme, kullanma ve endüstri suyu sağlanması, atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılması, bunlar için gerekli tesislerin kurulması ve işletilmesi, toplu taşıma hizmetleri, bu amaçla otobüs, deniz ve su ulaşım araçları, tünel, raylı sistem dâhil her türlü toplu taşıma sistemlerinin kurulması ve işletilmesi, katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili bütün hizmetleri süresi 49 yılı geçmemek üzere devredilmesi; yurt içindeki ve yurt dışındaki belediyeler ve mahallî idare birlikleriyle karşılıklı iş birliği yapılması; norm kadro ilke ve standartlarının belirlenmesi; belli limitleri aşan borçlanmaların yapılması; bütçe içi işletme kurulması; büyükşehir belediyelerine genel sekreter ve su kanal idarelerine genel müdürü ve üç yönetim kurulu üyesinin atanması Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Banının onayı ya da iznine bağlıdır.

İl sınırları içinde büyükşehir belediyeleri, belediye ve mücavir alan sınırları içinde il belediyeleri ile nüfusu 10.000’i geçen belediyeler, meclis kararıyla; turizm, sağlık, sanayi ve ticaret yatırımlarının ve eğitim kurumlarının su, termal su, kanalizasyon, doğal gaz, yol ve aydınlatma gibi alt yapı çalışmalarını faiz almaksızın on yıla kadar geri ödemeli veya ücretsiz olarak yapabilir veya yaptırabilir, bunun karşılığında yapılan tesislere ortak olabilir; sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve turizmi geliştirecek projelere Çevre ve Şehircilik Bakanlığının onayı ile ücretsiz veya düşük bir bedelle amacı dışında kullanılmamak kaydıyla taşınmaz tahsis edebilir.

2018 yılında yapılan düzenlemeyle yukarıda belirtilen belediyelere yönelik yetkiler İçişleri Bakanlığından alınarak Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına verilmiştir. Anayasa’nın 127. maddesinde yer alan “merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir” hükmüyle, belediyeler üzerinde uygulanacak idari vesayet yetkisinin hangi merkezi idare kuruluşları tarafından kullanılacağına ilişkin düzenleme yapılması kanun koyucuya bırakılmıştır. 2018 yılına kadar belediyeler üzerindeki vesayet yetkisi ağırlıklı olarak İçişleri Bakanlığı vasıtasıyla kullanılırken, bu tarihten sonra bu yetkiler Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bırakılmıştır.

Belediyeler üzerindeki vesayet yetkisi Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bırakılırken, belediyelerin idari denetimi ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun gereğince ilçe, il ve büyükşehir belediye başkanlarıyla büyükşehir, il, ilçe belediye meclisi üyeleri ile il genel meclisi üyeleri hakkında ön inceleme yapma ve soruşturma izni yetkisi İçişleri Bakanlığında kalmıştır.

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

Belediyelerin yönetiminin bir parçası olan vesayet yetkileriyle denetiminin birbirinden ayrılarak farklı bakanlıklara verilmesi “vesayetin bütünlüğüne” zarar verecektir. Belediyelere ilişkin kanun dışındaki alt normların hazırlanması, kalkınma planları ve merkezi yönetim hedefleri doğrultusunda belediyelerin yönlendirilmesi yetkilerinin denetim görevinin bulunduğu bakanlıktan ayrılması, denetimin etkinliğini azaltacaktır. Ayrıca, İçişleri Bakanlığınca yapılan denetimlerin görev kapsamının belirlenmesi bu bakanlığın yetkisinde iken, yerel yönetim politikalarının belirlenmesi başka bir bakanlığın uhdesinde olması, merkezi iktidarın yerel yönetimler üzerindeki denetiminin etkinliğini de azaltacaktır. Mali denetimle idari denetimin birbirinden ayrılmasında yaşanan zorluğa benzer şekilde, vesayet yetkileriyle onun bir parçası olan denetim yetkisinin ayrılması da kamu yönetiminde yeni bir sorun alanı oluşturmaktadır.

[Oral Karakaya]

İdari vesayet ilişkisi önce idari - mali; her ikisi iç - dış; sonra idari denetim idari işlem diye ayrıldı. İç denetim belediye içine gömüldü, dış mali-idari denetim birliği kırıldı. Vesayette denetim İçişleri Bakanlığında kalırken, işlem yetkileri Çevre Bakanlığına kaydı. İşlem-denetim bütünlüğünü görebilen kalmadı.

Mali denetimle idari denetimin birbirinden ayrılmasında yaşanan zorluğa benzer şekilde, vesayet yetkileriyle onun bir parçası olan denetim yetkisinin ayrılması da kamu yönetiminde yeni bir sorun alanı oluşturmaktadır

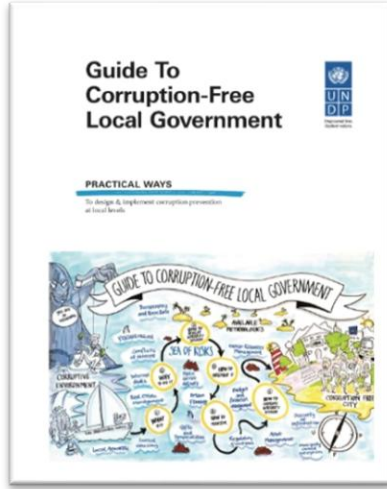
YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

BİR İCAT DAHA: DÜRÜSTLÜK YÖNETİMİ

Yerel yönetimlerde yolsuzluk sorunu yalnızca ülkemiz için gündemde değil. Yerel düzeyde yolsuzluk dünyanın geneli için öyle büyük bir sorun ki, Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP) bu konuda “kılavuz” hazırlamak gereği duymuş: **Yolsuzluktan Arınmış Yerel Yönetimler Kılavuzu**.

2018 yılında yayımlanan bol şemalı ve bol adımlı bu kılavuz, “corruption-free” yerel yönetimlere kavuşmak için kaleme alınmış. Bu kılavuz ilaç bulduğunu iddia ediyor. Yerel yönetimler için yeni bir “management model” üretilmiş ve adı da **integrity management** yani **dürüstlük yönetimi** koyulmuş.

Birleşmiş Milletlerin 2018 model dürüstlük yönetimi, neoliberal politikaların büyük iflasını haber veren ilk çan sesleriyle birlikte, Hollanda’nın Erasmus Üniversitesi İşletme Fakültesinden **Muel Captein** adlı bir akademisyenin kaleme aldığı 1999 tarihli kısa bir makalede belirmiş, bunu 2005’te OECD’nin sahiplenmesiyle örülmüş bir kavram. Operasyonun yerel yönetimlerle ilgili kısmını Birleşmiş Milletler sahiplenmiş demek yanlış olmaz.

Birleşmiş Milletler, durmadan *management* modelleri üreten çalışkan bir kuruluş. Daha çok uzak olmayan yıllarda *hesapverebilir model*, *şeffaf model*, *yönetişimci model*, *kapsayıcı model*, *performans modeli*, *strategik yönetim modeli*..... gibi neredeyse sayısız model geliştirip bunların uygulanması için dünya çapında ter döktü. Modeller yığını işleri düzene koyacağı yerde daha çok karıştırdı. Eldeki şatafatlı yönetim modelleri derde deva olmak bir yana dertleri daha da yakıcı hale getirdiği için, uluslararası örgütler şimdiki dürüstlük modeliyle pansumana gayret ediyorlar.

Dürüstlük yönetimi, önceki yönetim modelleri gibi, Birleşmiş Milletlerin çeşitli kuruluşları için bir yaptırım aracı olarak kullanılabilir olma özelliğine sahip. Malum, Birleşmiş Milletler kredi ya da hibe yoluyla fonlar sağlayan başlıca para-kredi piyasaları ve şirketler için de trafik işaret lambası gibi iş görür. Yan kuruluşları IMF, Dünya Bankası ve UNDP gibi programcı kuruluşları ise bu işaret lambasının gücünü hayallerin üzerinde artırır. Sözü ettiğimiz kılavuz da, Birleşmiş Milletler kurumlarının her zaman yaptıkları gibi, yerel yönetimlerin örgütlenme ve iş görme tarzlarına kurallar, daha doğrusu *koşullar* getirmekten geri kalmamıştır. Böylece yerel yönetimlere ister kredi ister hibe olsun mali kaynak sağlayanlar, eriştikleri kurumların yönetimlerinde etkili olma gücü kazanmaktadırlar.

Bu nasıl bir modeldir diye üzerinde durmanın bizim için şimdilik pek bir anlamı yok. Ama üç önemli özelliğinden mutlaka söz etmemiz gerekir.

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

Birincisi, “dürüstlük modeli”, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde vesayet denetimini artırmak gibi önlemleri, zinhar, aklına bile getirmiyor. Modelin ruhu yerelci.

İkincisi, bu modelle Birleşmiş Milletler ve ortaklarının dünya ülkeleri için adeta baskıya dönüştürdüğü, neoliberal diye bilinen politikalarından bir adım geri atılmış değil.

Devlet – kamu hizmeti felsefesini bir kenara at, devlet örgütlenmesini esnet – gevşet, kamu hizmetlerini “özeleştir”, özelleştiremediğini “sivilleştir”, devlette kalan olursa bunları son noktasına kadar “yerelleştir”, merkezi ve yerel yönetimlerde kalan işleri şirket gibi davranarak yönet ve şirketlerle sivil toplum kuruluşlarını iktidarına ortak et, yani yönetme “yönetişim” yap şeklindeki küreselci modelinden hiç ama hiç kuşku duymamış görünüyor. Yıllardır dünyanın dört bir yanından hem gelişmiş hem az gelişmiş ülkelere yükselen yakınmalara ve direnişlere hiç kulak asmadan, bu uygulamalardan hiç kuşku duymadan eski modellerinde ısrara devam ederken, ortaya çıkan yolsuzluk patlaması için bulduğu çözüm bu: *Dürüstlük yönetimi*.

Üçüncüsü, 2018 model dürüstlük yönetimi, hepimizin açıkça gördüğü bir gerçeği, yolsuzluğun yaygınlaştığını ve katlanılması güç boyutlarda arttığını kabul ediyor. Bunun, kendisinin önderlik ettiği ve hala vazgeçmediği ademi merkezileşme politikasının yaygın uygulanması nedeniyle büyümüş bir sorun olduğunu da kabul ediyor. Ancak anlaşılan bunu normal sonuç sayıyor; kendisinin de ortağı olduğu ama asıl OECD imalatı olan mali iç denetim – etik kurallar – kamuoyu gözetimi gibi yine yerel mekanizma zinciriyle onarabileceğini düşünüyor.

Öne sürülen model gösteriyor ki, karşımızdaki zihniyet yolsuzluk sorununu, kapitalist iktisadi sistemin mantığıyla ilişkili görmüyor. Bu sistemde 1980’li yıllardan bu yana devlet

kurumuna karşı yürütülen piyasa tapınmacılığı politikasının yarattığı tahripkar yapılanmayla da ilişkili sayılmıyor. Genel olarak insanlık ve ayrı ayrı ülkeler için neden olunan zararlar, bu zihniyete göre, başka türlü mümkün olmayan kaçınılmaz yaşantının yumuşatılması gereken tatsız sonuçlarından ibaret. Öyle olunca çözümü insanların ahlaki davranışlarına etik kodlamalarla (dinsel – manevi değerlerle) sınırlamalar ve yaptırımlar getirmekten başka bir yerde görmüyorlar. Bunun, piyasanın da böyle terbiye edilebileceğine inanan liberal müritlik için heyecanlı bir çaba olduğu anlaşılıyor.

Oysa dünya genelinde karşı karşıya kalınan büyük yozlaşmanın insanoğlunun ahlaki zayıflığından önce, işletilmeye çalışılan iktisadi ve toplumsal sistemden kaynaklandığını kabul etmek gerçekçi olur.

Neoliberalizmin etikçi dürüstlük yönetimi gibi peygambervari sözde çözümler yerine, doğanın ve toplumların tahammül sınırlarını zorlayan yağmayı durduracak toplumsal sistemler üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Bunu Birleşmiş Milletler gibi bütün dünya için yapacak gücümüz yoksa da düşünecek güce ve yetkiye sahibiz. Ama kendi ülkemiz için hem düşünmek hem yapmak hak ve yetkimiz var.

Önümüze koyulan modeller, ateş denizinden kurtuluş için atlamamız istenen mumdan gemilerden başka bir şey değil.

Ateş denizinde mumdan gemilere atlamak yerine piyasa fetişizmine dur diyen yönetim modelleri üzerinde kafa yormaktan başka çıkar yol yok görünüyor. **[BAG]**

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

CHP ve Tarihsel Tutarlılık!

Son 10 yıldır yazdığım tüm yazılarda şu ya da bu ölçüde gündeme getirip, önemini anlatmaya çalıştığım şey, bağımsız ekonomi ile bağımsız siyasi duruş ya da borç alanla borç veren arasındaki, ulusal düzeyde doğrudan ulusal bağımsızlığı hedef alan eşitsiz ilişki ve bu ilişkinin olası acı sonuçları oldu. Bunun, herkesin borç paraya “yatırım” deyip, güzellediği, borç parayla ve dışarıya ödenen yüksek faizle değerli tutulan Türk Lirası ile -günümüzde de aynı yanlış yapıyor- yaşanan ödünç refahın keyfini sürdüğü bir ortamda anlaşılması ya da anlaşılrsa dahi benimsenmesi zor bir şey olduğunun şüphesiz ki farkındayım. İnsan psikolojisi, kötü haberden kaçış, iyi habere yalan bile olsa inanma isteği, kafanızı kuma gömmek ya da en ilkel haliyle kişisel çıkar, ne dersiniz deyin, olan bu. Aslında, Avrupa Birliği (AB) Konseyi Başkanı Belçikalı Charles Michel’in, 2020 yılında, “Ankara’ya karşı “ödül ve cezaya dayalı” bir yaklaşım geliştirmek istediklerini söylerken, “ya havuç ya da sopayı seçeceksiniz” yani ekonominizin ipleri bizim elimizde, ayağınızı denk alın derken kastettiği şey tam da buydu ve her şeyi açık seçik anlatıyordu. Tabii ki, kimse bunu da anlamadı ya da anlamazdan geldi.

Büyük Zaferin yıldönümü nedeniyle bunları bir kez daha anlatmaktaki amacım, bünyeniz zayıf olduğunda, vücudunuzun direnç mekanizması güçsüz düştüğünde, normalde ortaya çıkamayacak hastalıklar nasıl başınıza bela olabiliyorsa, ekonomik olarak güçsüz düştüğünüzde de yabancıların, normalde karşı çıkacağınız siyasi talepleri karşısında, daha dirençsiz olacağınızı bir kez daha hatırlatmak. Ekonomik olarak güçsüz düşmek derken kastettiğim şeyin ne olduğunu da bir kez daha hatırlatayım. Ulusal ekonominin yok edilmiş, ekonominin tam anlamıyla yabancıların borç parasına, malına, bilgisine, teknoloji ve tasarımına yani yapabile

yeteneğine (know-how) muhtaç duruma düşürülmüş olması.

Sonuç olarak, yabancıların parasıyla, hammaddesiyle, yabancı sermayeli “şirketlerle” üretip, yabancılardan borçlanarak tüketen, ulusun ortak malı kamu mal ve tesislerini, yerli ve yabancı şirketlerin malı haline getiren yani ulusun olanı şirketlere peşkeş çeken bir hovardalık döneminin doğal sonucu olarak, topyekun bir iflas durumuyla karşı karşıyayız aslında.

Haliniz bu olunca, sizi yıllarca borçla “besleyip” -kesilmeden önce özellikle karaciğerleri iyice yağlansın diye, boğazlarına hunili hortum sokulup, zorla beslenen kazlar gibi-, semirmenizi ve siyaseten iktidarda kalmanızı, sonuç olarak bu iflas noktasına gelmenizi sağlayanların talebi de, sözde borçlarını geri alabilmek, ekonomiyi, mevcut borçları ödeyip yeni borçlar alabilecek şekilde yeniden yapılandırmak adına doğrudan sizi yönetmek -ki bunun tarihteki adı Duyunu Umumiye-, ülkenizi, ekonominizi, idari yapınızı, dış politikanızı kendi çıkarlarına uygun şekilde yeniden belirlemek oluyor.

Günümüzde bu “yeniden yapılandırma” sürecinin sözde hukuki zemini, İkinci Açılım Süreci kapsamında mecliste kurulan, Terörsüz Türkiye diye başlayıp, dostluk, kardeşlik demokrasi aşkıyla yeniden isimlendirilen malum komisyon ve gündemlerindeki konu da, Lozan Anlaşması ve üniter devlet başta olmak üzere Osmanlı’nın hatalarından ders almış Cumhuriyet yönetiminin, devrimlerle şekillendirdiği kurucu ilkeler.

Söz konusu komisyonda yer alan AKP Diyarbakır Milletvekili Suna Kepolu Ataman, “Komisyon çalışmalarını sürdürecektir. Tahminimce bu ay sonuna kadar bu konuda daha somut adımlar atılacaktır” diyerek, dışarıya gösterilen, eften püften konulardaki sözde

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

kavga, tartışma görüntülerinin tam tersi olarak, Cumhuriyetin niteliklerinin tartışıldığı komisyonda “işlerin yolunda gittiğini” ifade etmiş durumda.

Benim bu yazı kapsamında son olarak değerlendirmeye çalışacağım konu da tam olarak bu yani Cumhuriyeti kuran kadroların şekillendirdiği cumhuriyetin niteliklerinin tartışma konusu yapılp, yeniden şekillendirilmek istendiği bir ortamda, her fırsatta kendilerini Cumhuriyeti kuran partinin devamı olarak nitelemeyi seven CHP Yönetiminin, bizatihi CHP Genel Başkanı’nın ağzından, “Bu süreç parlamentoda yürütülmeli. Biz yıllardır bunu savunuyoruz. Şimdi bu noktada geri duramayız” sözleriyle açıkça desteklediği ve bu desteklerinin, “CHP’nin tarihsel tutumuyla tutarlı” olduğunu söyleyen tavrı, bu tavrın nedenleri.

Hemen başta söyleyelim. Eğer CHP’nin, doğrudan Cumhuriyetin niteliklerinin tartışmaya açılması ile ilgili olarak Meclis’te kurulan bir komisyona katılmayla ilgili olarak bir tarihsel tutarlılık noktası aranacaksa, bunun Atatürk’ün devrimleri emanet ettiği, Atatürk dönemi CHP’si olmadığı açıktır.

Özel’in bahsettiği tarihsel tutarlılık için öncelikle bakılması gereken yerin, Cumhuriyetin doğrudan laiklik ve üniter nitelikleriyle ilgili olarak “Siz isterseniz hilafeti bile geri getirebilirsiniz!” diyen ve Meclisin, çoğunluğa dayanarak Cumhuriyetin kurucu niteliklerini, laiklik ve üniter devletin ortadan kaldırılabileceğini, devletin niteliklerini keyiflerine ve “özgürce” değiştirilebileceklerini iddia eden Adnan Menderes ve Demokrat Parti ile bu siyasi çizginin mirasçısı olduğunu söyleyen AP, ANAP, AKP ve bu partilerin her dönem müttefiki olan din taciri ve NATO milliyetçisi partiler olduğuna şüphe yoktur. Nitekim son dönem CHP Genel Başkanlarının ve Parti Yöneticilerinin, özellikle Kılıçdaroğlu dönemi ile başlayan süreçte, Menderes, Demirel, Özal ve tabii ki, CHP’ye milletvekili

önerebilecek kadar kendilerine yakın gördükleri Abdullah Gül sevgilerini gösterişli davranışlarla ortaya koymaları, tam da bu “çizgi tutarlılığı” nedeniyledir.

Ancak bu tespit, CHP’nin Atatürk ilkeleri ve Cumhuriyetin kurucu niteliklerinden vazgeçilmesi sürecindeki tek yanlılığının bu olduğu anlamına da gelmiyor. Dolayısıyla, “tarihsel tutarlılık” arayışı kapsamında ikinci olarak bakılması gereken yer, bizatihi CHP’nin içinde yaşanan deformasyondur.

Sonuç olarak, bahsedilen bu tarihsel tutarlılık, Atatürk sonrası, öncelikle devrimcilikten, devletçilikten ve Türk Tarih Tezinden, Truman Doktrini ve NATO’ya girişle birlikte ekonomik ve siyasi bağımsızlıktan, 1991 SHP-HEP operasyonu ve CHP’nin 1994 tarihli “Yeni hedefler, yeni Türkiye Programıyla başlayan süreçte “Türk” kimliğinden ve üniter devletten ve tabii ki milliyetçilikten vazgeçen -12 Eylül sonrası adı bir ara SODEP, HP ve SHP olan- CHP’nin çizgisiyle olan bir tarihsel tutarlılıktır. **[Ahmet Müfit Bayram]**

Kaynaklar:

<https://medyascope.tv/2024/11/06/trump-erdogana-yazdigi-mektubu-barda-sergiliyor/>
<https://tr.euronews.com/2020/09/04/avrupa-konseyi-baskan-turkiye-ye-kars-havuc-ve-sopa-yaklas-m-benimseyecegiz>
https://bianet.org/haber/ozgur-ozel-komisyondayer-almak-chp-nin-tarihsel-tutarlilik-iicin-sart-309954#google_vignette
<https://www.kohayder.com/?Syf=18&Hbr=484069&/Kazlara>

YAYED Bülten

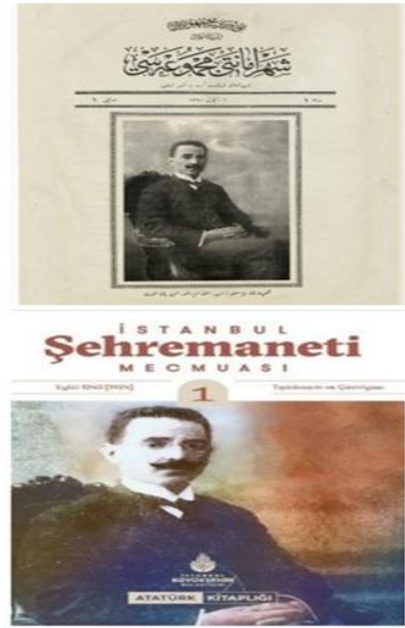
Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

CUMHURİYET'İN İLK BELEDİYE DERGİSİ: İSTANBUL ŞEHREMANETİ MECMUASI

Kuruluşu 1854'e dayanan İstanbul Belediyesi, yıllar boyunca kentin hafızasını ve kimliğini yansıtabilecek süreli bir yayına sahip olmadan varlığını sürdürdü. Bu durum kurumsal açıdan önemli bir eksiklik olarak görülmüş olacak ki, 1913 yılında Cemil Paşa'nın girişimiyle dönemin Beyoğlu Dairesi Müdürü Ahmed İhsan Bey bir mecmua hazırlamakla görevlendirildi; ancak bu erken çaba sonuç vermedi.⁹ Belediye mecmuası yayımlanmasına yönelik ilk somut adım, neredeyse on yılı aşkın süre sonra Cumhuriyet döneminde İstanbul'un ilk şehremini olarak 5 Haziran 1924'te görevlendirilen Operatör Emin Bey (Erkul)¹⁰ tarafından atıldı. Bu dönemde belediye yayın işlerini yürütecek "Müdevvenat ve İhsaiyat Müdüriyeti" adlı bir birim kurulmuştur. Böylelikle bir matbaa açılmış ve 16 Temmuz 1924 tarihli emirname ile *Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Mecmuası* 1 Eylül 1340 (1924) yayımlanmaya başlamıştır.¹¹

Mecmuanın kurucusu/müessisi olan Emin Bey, Cumhuriyet belediyeçiliğinin başlangıç döneminde, İstanbul'un sadece kanalizasyon, su ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yoğunlaşmakla kalmamış, aynı zamanda mecmuanın çıkarılması ile dönemin kent hayatı hakkında genel işleyişin ve yapılacak işlerin kamuoyu ile paylaşılması noktasında önemli rol oynamıştır.¹² Böylece Türkiye'de belediyeçilik alanında süreli yayın çıkaran ilk belediye, İstanbul Belediyesi olmuştur.

İstanbul Şehremaneti Mecmuası, Eylül 1924 ile Mart 1942 tarihleri arasında toplam 199 sayı çıkarmıştır. Bu yayın geleneği, 14 lında II. Meşrutiyet döneminde Şehremaneti İstatistik Şubesi tarafından yayımlanan ve İstanbul

İlk sayı (1924) ve İBB Tıpkı basım çeviri kapağı (2022) ve Emin Bey'in Portresi Kaynak: İBB Atatürk Kitaplığı, 1. Sayı Dosyası, <https://ataturkkitapligi.ibt.gov.tr/tr/Kitaplik/Yayinlar/Sehremaneti-Mecmuasi-1/96>, Erişim Tarihi: 12.08.2025.

⁹ "Mecmuanın Programı", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı 1, Eylül 1340 [1924] Tıpkıbasım ve Çeviriyazı, Yay. Haz. Bülent Bilmez, İrfan Çağatay, Nihal Boztekin, Serhat Bozkurt, İBB Basın Yayın Şube Müdürlüğü Basımevi, İstanbul, Temmuz 2022, s.20-21.

¹⁰ Emin Bey (1881-Yunanistan, Grebene,1964- İstanbul), Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan dönemin tanığı olmasının yanında hem tıp alanında hem de siyasette önemli görevler üstlenmiş bir doktor ve siyasetçidir. İlk ve ortaöğreniminin ardından 1905'te Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriyeden mezun olmuş, tıp eğitimi için Almanya'ya gitmiştir. Askeriyeden ayrıldıktan sonra Afyon ve Konya'da özel hastaneler kurmuş, Bursa'da çeşitli sağlık ve belediye görevlerinde bulunmuştur. 1920'de Bursa milletvekili olarak Birinci Meclis'e girmiş, 1924-1926 yılları arasında İstanbul Şehremini olarak görev yapmıştır. Umut Dere, "Operatör Emin Bey (Erkul) (1881-1964)", *Atatürk Ansiklopedisi*, 15 Eylül 2022, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/944/Operat%C3%B6r-Emin-Bey-\(Erkul\)--\(1881-1964\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/944/Operat%C3%B6r-Emin-Bey-(Erkul)--(1881-1964)).

¹¹"Mecmuanın Programı", 2022, s. 20-21; İBB, *Şehremaneti Mecmuası*, <https://ataturkkitapligi.ibt.gov.tr/tr/Kitaplik/Yayinlar/Sehremaneti-Mecmuasi>.

¹² Umut Dere, "Operatör Emin Bey (Erkul) (1881-1964)", *Atatürk Ansiklopedisi*, 15 Eylül 2022, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/944/Operat%C3%B6r-Emin-Bey-\(Erkul\)--\(1881-1964\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/944/Operat%C3%B6r-Emin-Bey-(Erkul)--(1881-1964)).

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

bul'a ilişkin istatistiki verileri içeren, yıllık niteliğindeki *İstanbul Beldesi İhsaiyat Mecmuası* ile başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanının ardından yayın etkinlikleri çeşitlenmiş, *Şehremaneti Mecmuası*nın ilk 51 sayısı Arap harfleriyle basılmıştır. 73. sayıdan itibaren *İstanbul Belediye Mecmuası* adını almıştır. Yayın serüveni, Mart 1942'deki 199. sayı ile sona ermiştir.¹³

Mecmuanın ilk sayısında "Mecmuanın Programı" başlıklı Müdevvenat ve İhsaiyat Müdüriyeti imzalı giriş niteliğindeki yazıda derginin içeriğinin İstanbul ve belediyelerle ilgili bilimsel, sağlık, idari ve imar meseleleri, Avrupa belediyelerinden tercümelerle güncel bilgi aktarımı, İstanbul şehri ve belediyesinin tarihi ile geçmiş şehreminlerinin biyografileri ve hizmetleri, belediye ile ilgili kanun, nizamname, talimat ve kararların yayımlanması, ekonomik ve toplumsal veriler, istatistik cetvelleri, yurt dışına gönderilen inceleme heyetlerinin raporlarının yayınlanması, belediyeye dair günlük olayların ve gazetelerde çıkan haberlerin açıklamaları, Avrupa ve Amerika belediyelerine ait kanun ve düzenlemelerin tercümesi gibi konulardan oluştuğu belirtilmiştir.¹⁴ İzleyen sayılarda kapsamın imar, nüfus, hayat pahalılığı, kentte açılan bahçelere ilişkin gözlemleri dahi içeren dönemin güncel konularına temas edişini bugünden izleyebilmek kayda değer önem taşımaktadır.

Bugün, İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nın Eylül 1924- Aralık 1927 yılları arasında yayımlanan ilk 30 sayısını Türkçe harflerle okuma imkanına sahibiz.¹⁵ 2022 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin gerçekleştirdiği tıpkıbasım ve çevriyazı çalışmaları sayesinde dergi yeniden gün yüzüne çıkarak hem matbu hem de açık erişim formatlarıyla araştırmacılar ve tarih tutkunları için eşsiz bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. **[H. Duygu Bankoğlu]**

15

Mecmuanın günümüz basımı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Yayın Birimi bünyesinde gerçekleştirilmiştir. *Atatürk Kitaplığı Yayın Birimi*, İstanbul'un kültürel mirasının derlenmesine, halka paylaşılmasına yönelik kitap projeleri geliştirmek üzere kurulmuştur. 1924 yılında "Şehremaneti Kütüphanesi" adıyla kurulan Atatürk Kitaplığı, arşivinde yer alan kaynakları toplumla buluşturmayı öncelikli hedeflerinden biri olarak benimsemektedir. 500 bini aşkın eseriyle Osmanlı Türkçesi basılı kitaplardan el yazmalarına, süreli yayınlardan yabancı dillerdeki nadir eserlere, haritalardan kartpostallara, salnamelerden takvimlere ve şahsi arşivlere kadar geniş ve değerli koleksiyonları bünyesinde barındıran değerli kütüphanelerden biridir. <https://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/tr/Kitaplik/Kutuphanelerimiz/IBB-Ataturk-Kitapligi/5>.

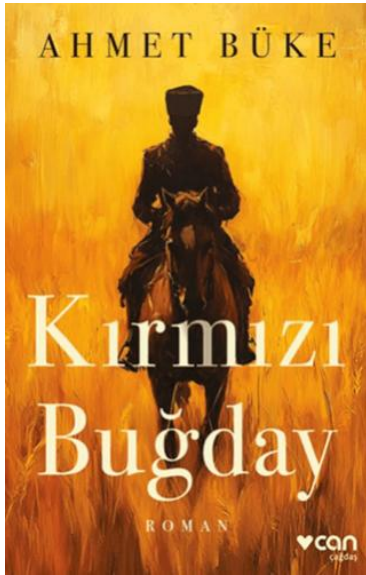
¹³ Emin Nedret İşli, "1924'ten Günümüze İstanbul Belediyesinde Dergicilik Geleneği", İstanbul Dergisi, Sayı 005, 26 Şubat 2021, <https://www.istdergi.com/index.php/tarih-belge/1924ten-gunumuze-istanbul-belediyesinde-dergicilik-gelenegi>, (e.t. 13.08.2025).

¹⁴ "Mecmuanın Programı", 2022, s.20-21.

¹⁵ Sayılara ulaşmak için bkz. <https://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/tr/Kitaplik/Yayinlar/Sehremaneti-Mecmuasi-Sayilar>

KIRMIZI BUĞDAY MİLLÎ MÜCADELEYE FARKLI BİR BAKIŞ

Ahmet Büke'nin 2021 yılında yayınlanan ve çok ses getiren Deli İbrahim Divanı'ndan sonra yayımladığı yeni romanının adı Kırmızı Buğday.¹⁶ Roman Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Manisa/Gördes'li Pehlivanoglu Ahmet Bey, Kıranşeyhli Müftü Ahmet Efendi, Hacı Ethem Bey ve Makbule Hanım'ın aziz hatıralarına ithaf edilmiş ve romanda bu kahramanlara yer verilmiştir. Özellikle köylüye toprak dağıtılmasını mücadelenin en önemli halkası olarak gören Hacı Ethem Bey önce İttihat ve Terakki'nin ve sonra Kuva-yı Milliye'nin temsilcisi olarak romanın önemli kahramanlarından biridir.

Romanın iki önemli özelliği dikkat çekmektedir. Birincisi derin bir incelemeye dayanmasıdır. Özellikle Çanakkale Savaşı tüm ayrıntılarıyla canlandırılmaktadır. Mustafa Kemal ile Limon von Sanders'in

Çanakkale muharebelerindeki görüş ayrılığı Teğmen Cemil ve abisi Yarbay Zeki arasındaki taraflaşmada görülmektedir. Halkın milis örgütlenmesi olarak "il erliği" ile "yiğitbaşı-

lık" incelenen diğer bir konudur. Romanın ikinci özelliği bürokratik ve ağdalı dil ile halk diline tüm zenginliği ile yer verilmesidir. Halk dilinin yalın sözcük ve deyimleri diyaloglarda ve zaman zaman yer verilen türkü sözlerinde sergilenmektedir. Asker-sivil bürokratlar ve üst sınıf ise ağdalı bir dil kullanmaktadır. Yöneten ve yönetilenlerin dili. Bunun da katkısıyla, romanın Millî Mücadeleyi anlatan diğer eserlerden temel bir farkı ortaya çıkmaktadır: birlikte mücadele edenler arasındaki uzlaşmaz çelişkinin ve emperyalizme karşı verilen bağımsızlık savaşının aynı zamanda bir iç savaş olduğu düşüncesinin eserin hemen her satırına sinmiş olması.

"Kırmızı Buğday" bir Manisa türküsüdür. Çiftçi bilir ki Nisan ayında halkın "öküz soğukları" dediği dönemin zamansız yağmurlarıyla buğdaylar yatar ve bir süre sonra çürüme başlar. Bilenler çürüme kokusunu erkenden alır. Topraksız Arapoğulları'ndan Ali de bu çürümeyi erken farkedendenlerdendir. Buğdayların yatması gibi halkın baskı ve zulüm karşısında boyun eğmesi de çürümeye yüz tutması anlamına gelmektedir. İhtimal ki "Kırmızı Buğday" Yiğitbaşı Üsen ve Arap Ali gibi boyun eğmeyen köylüleri simgelemektedir.

Manisa/Gördes'te tımar usulüyle işletilen Medar Beyi Çiftliği 1800'lerde iltizam usulü işletilmeye başlanmıştır. Yüzyılın ortalarından sonra, Rum kâhyanın da yardımıyla, eşkiya Kayalioğlu Medar Bey'i ortadan kaldırır ve toprağın işletilmesine el koyar. Arazi Kanunamesi ile çiftlik Kayalioğlu'nun özel mülkü haline gelir. Romanda Kayalioğlu aile-

¹⁶ Ahmet Büke, Kırmızı Buğday, Can Yayınları, İstanbul, 1. Basım, Nisan 2025.

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

sinden Şahin Bey ve oğlu Adnan Bey ile Arapoğulları'ndan Yiğitbaşı Üsen ve Arap Ali olmak üzere iki kuşağın hikayesi vardır. Arapoğulları, Yakaköy ve Tepeköy'lülerin aksine geleneksel toprak işleme hakkına dahi sahip değildir; ırgat ve amele olarak çalışır. Birinci kuşak Kayalıoğlu İngiliz emperyalizmi ile işbirliği içindedir.

Köylülerin kanı üzerine inşa edilen Kayalıoğlu'nun ünlü kulesine İngiliz bayrağı asılmıştır. Köylülerin su kullanma alanları ve meraları dahil Kayalıoğlu mülkü pamuk üretimi için hazırlanmaktadır. Dönemin kahramanı Yiğitbaşı Üsen "buğdayı yatıracak acı rüzgârı beklemek yerine fırtına olup esmeyi" önerir. Ancak on bir arkadaşı ile birlikte Acı Tepe'de asılır ve son sözü "ehtiyar kün öldü, bala kün doğamadı" olur. Yazar, Deli İbrahim Divanı'nda olduğu gibi Gramsci'nin düşüncelerini bu eserinde de ustalıkla işlemektedir. Nitekim Yiğitbaşı'nın bu sözü Gramsci'nin **"eski dünya ölüyor ve yeni dünya doğmak için mücadeleye ediyor, şimdi canavarlar zamanı"** ifadesine atıftır. Keza romanın üçüncü bölümünün başlığı "Eski Dünya Ölüerken" ve son bölümünün başlığı da "Canavarlar Zamanı"dır.

Romanın ikinci bölümü "Sen ki, a'sâra gömülsen..." başlığını taşımaktadır. Bu söz Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale şehitleri için yazdığı şiirin bir dizesidir. Çanakkale Savaşı yurtsever Teğmen Cemil ile Arapoğulları'nın ikinci kuşağından Arap Ali'nin buluştuğu ve özel bir yakınlık geliştirdikleri yerdir. Bu büyük savaşta Arap Ali, ona benzer ırgatlar, Yakaköy'lü ve Tepeköy'lüler vardır; savaşta 27. Alay ve 57. Alay'ın "sabanın sapından, örsle çekicin arasından olan çocuklarının" çoğu şehit olmuştur. Ya mülkün sahibi Kayalıoğlu Adnan, kâhyası, silahşorları ve başıbozuk zeybekler nerededir? Teğmen Cemil gibi "ülküsü olanların vazifeleri vardır" ve Kayalıoğlu Adnan gibi "ihtirasları olanlarınsa hedefleri". Savaş halk için ateş, kan ve

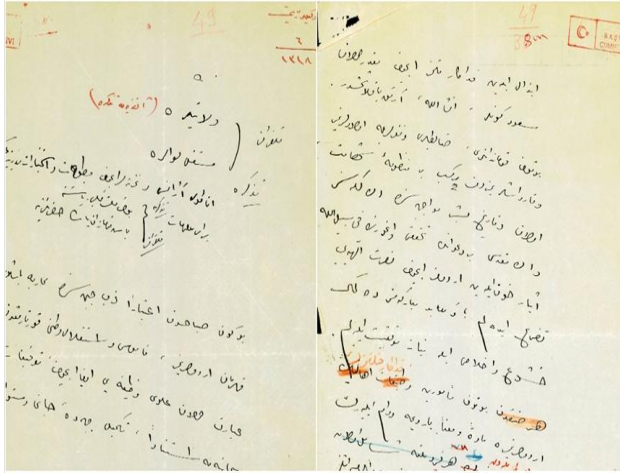
gözyaşı ise Kayalıoğlu Adnan gibiler için kâr hadleri, banka hesapları, ticari ortaklıklar, yeni fırsatlar ve yatırımlar anlamına gelmektedir. Kayalıoğlu'nun karşısında Arap Ali vardır ve o da Yiğitbaşı Üsen gibi âsidir. Arap Ali'nin yardımcısı ve rehberi ise eski bir "dağda göçer" olan ve yaşlanınca ovaya inip çobanlık yapan, halk bilgisi Gani Dayı'dır.

Yüzbaşıluğa yükselmiş Cemil ile Arap Ali'nin yolları ikinci kez Kuva-yı Milliye'de kesişir. Halkın "Hüseyniler" dediği Kuva-yı Milliye'ye bağlı grubun reisi Hacı Bey'dir. Ekte Köstenli İbrahim ve Yusuf ile eski İttihatçı Mahmut Bey de vardır. Kayalıoğlu Adnan Yunanlılarla iş tutmaktayken Kuva-yı Milliye'nin başarıları ve istihbarattan sorumlu Mahmut Bey'in de aracılığıyla saf değiştirir. Topraksız Arap Ali ile toprak reformunun gözüpek savunucusu Hacı Bey bu ittifaka karşıdır. Bu nedenle İttihat ve Terakki'den beri yakın çalışma arkadaşı olan Mahmut Bey Hacı Bey'i "aşırı fikirli" bulmaktadır. İttihat ve Terakki içindeki "Hizbi Cedit" denilen sağ kanat ile "Hizbi Terakki" denilen sol kanat Kuva-yı Milliye'de de devam etmektedir. Bu iki kanat savaşın sonuna kadar birlikte yol alabilecek midir? Yurtsever Cemil ile âsi Arap Ali omuz omuza mücadeleyi sürdürecektir ve Büyük Taarruzu birlikte gerçekleştirecek midir?

Arap Ali Yüzbaşı Cemil ile selam gönderdiği Gazi Mustafa Kemal'i uyarır ve "... eğer zaferden sonra sofrasından biz kalkacaksak ve Adnan Beyler oturacaksa, belinden silahını hiç ayırmayın. Zira elin oğlu bize benzemez!" der; Köstenli İbrahim ve Yusuf'a "ehtiyar kün öldü, bala kün doğamadı. İmdi börülerin vaktidir" diyerek veda eder. Büyük Taarruz ve Zafer Bayramının 103.yıl dönümünü kutladığımız şu günler de "börüler"ın vakti değil midir? **[Zübeyde Erdoğan Çelikkın]**

103. Yılında 30 Ağustos Zafer Bayramı

Gazi Mustafa Kemal Atatürk komutasındaki Türk ordusunun, 30 Ağustos 1922’de, emperyalistlerce desteklenen Yunan ordularına karşı kazandığı zafer, Türk milletinin bağımsızlık iradesinin en büyük ispatıdır. 26 Ağustos 1922’de başlayıp 30 Ağustos 1922’de Türk ordusunun zaferiyle son bulan Büyük Taarruz ya da Başkumandan Meydan Muharebesi, emperyalistlerin Türkleri Anadolu’dan atma planlarını bozmuş ve 19 Mayıs 1919 ile başlayan millî mücadele sürecini zaferle taçlandırarak Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerini atmıştır.

Sakarya Meydan Muharebesi’ni takip eden, bir yıla yakın hazırlık sürecinden sonra, 26 Ağustos 1922’de Mustafa Kemal Atatürk, orduların taarruza geçeceğini bildiren hareket emrini vermiştir. Bu emir, Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey (Orbay) tarafından Anadolu’ya duyurulmuştur. Emrin Anadolu’ya duyurulmasını sağlayan ve Rauf Orbay’ın imzasını taşıyan tarihî belgenin resmi yan tarafında yer almaktadır. 26 Ağustos 1922 tarihli belgenin ilk satırlarında şu sözlere yer verilmiştir:¹⁷

“Bugün sabahdan itibaren garb cephesinde muhârebe başlamıştır. Kahraman ordularımız namus ve istiklâl-i vatani kurtarmaktan ibaret olan ulvi vazifeyi ifa için tevfiat-ı sübhaniyeye istinâden tekmil cephede cânî ve müstevlî düşmanla çarpışmaktadır...”

Bu sözlerle başladığı duyurulan Başkumandan Meydan Muharebesi, dört günün sonunda Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır. 31 Ağustos 1922 tarihli *Vakit* gazetesinde yer alan bu başlıkta ifade edildiği üzere, “Afyon-karahisar Meydan Muharebesinde Yunan Ordusu Ağır Bir Mağlubiyete Uğramıştır. Yunanlılar Şimendifer Hattı Boyunca Ricat Etmektedirler. Son Haberlere Nazaran Eskişehir de Kahraman Kıtâatımız Tarafından İşgal Edilmiştir.”¹⁸

Mustafa Kemal Atatürk, Başkumandan Meydan Muharebesi’nin ikinci yıldönümü dolayısıyla, 30 Ağustos 1924’te Dumlupınar’da yaptığı konuşmada, 30 Ağustos Muharebesi’ni Türk tarihinin en önemli dönüm noktası olarak gördüğünü şu sözlerle ifade etmektedir:¹⁹

¹⁷Ahmet Türkan, Ali Günhan, Arif Kolay, Bahadır Kurt, Emine Gedik, Kadir Güler, Kürşat Nusret Elden, Şakir Turan, *Basında Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi 1922*, haz. Şefik Memiş, Kütahya: KÜTAV (Kütahya Kültür ve Tanıtım Vakfı), 2019, s. 12.

¹⁸A.k, s. 56.

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

“Efendiler, Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi ve onun son safhası olan bu 30 Ağustos Muharebesi Türk tarihinin en mühim bir dönüm noktasını teşkil eder. Tarih-i millîmiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Fakat Türk milletinin burada ihraz ettiği (kazandığı) zafer kadar netice-i katiyeli ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, cihan tarihine yeni cereyan vermekte katî tesirli bir meydan muharebesi hatırlamıyorum. Hiç şüphe etmemelidir ki, yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti’nin temeli burada tarsin olundu (sağlamlaştırıldı). Hayat-ı ebediyesi burada tetviç olundu (taçlandırıldı?). Bu sahada akan Türk kanları, bu semada pervaz eden şehit ruhları devlet ve Cumhuriyetimizin ebedî muhafızlarıdır...”

Atatürk’ün ifade ettiği üzere, Dumlupınar’da kazanılan zafer, yalnız Türk milleti için değil, bütün dünya tarihine yön veren bir hadisedir. Savaşları, “yalnızca karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değil, milletlerin çarpışması” olarak gören Atatürk, bir memleketi işgal etmenin, o memleketin sahiplerine hâkim olmak için yeterli olmayacağını söylemiştir. Ona göre, “bir milletin ruhu zapt olunmadıkça, bir milletin azim ve iradesi kırılmadıkça, o millete hâkim olmanın imkânı yoktur.”²⁰ Esas olarak, dünyanın tüm baskı ve sömürü altında olan milletlerine seslenen Atatürk, bu sözleriyle, 30 Ağustos’ta kazanılan zaferin, mazlum milletler için anlamını bir kez daha ortaya koymuştur.

Bugün, 30 Ağustos Zafer Bayramı’nın 103. yıldönümünde, başta Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları olmak üzere, vatani için canlarını feda eden aziz şehitlerimizi ve gazilerimizi rahmet, minnet ve şükranla anıyorum. Sözlerime son verirken, zaferden duyulan sevincin yanında zafer uğruna yitirilenlerden ötürü duyulan hüznü ortaya koyan, 30 Ağustos 1922 tarihli *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesinde yer alan, *Vatan Geliyor* başlıklı şu satırları paylaşıyorum:²¹

“Nihayet bela çözüldü. Bela artık kahr oluyor. Sevinecek demler bu demlerdir. Ah, biliriz ki her zafer günü gibi bu şenlik saatlerinde de içimizde yüreği dağlı kalacak kardeşler çoktur. Fakat yeryüzünde kurbansız kazanç var mıdır? Bağrı yanıklar düşünsünler ki kurtuluş ve istiklal yolunda ruh olan civanlar kendilerini, geride ağlayacaklar kadar seviyorlardı. Kıp kızıl dakikalarından daha bir an önce gülüşüyorlardı. Fakat onlar gelecek büyük varlığı kendi gidecek varlıklarından üstün tutanlardır. Onun için şane- can veriyorlar.” **[Ata Berk Kısaoğlu]**

¹⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II (1922–1924), haz. Yüksel Özgen, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024, s. 330.

²⁰ Mustafa Kemal Atatürk, a.k, s. 330.

²¹ Ahmet Türkan, a.k, s. 40.

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

BİR KARIŞ FAZLA ŞİMENDİFER

**SERDAR ŞAHİNKAYA'DAN 'BAŞVEKİL İSMET PAŞA'NIN
30 AĞUSTOS 1930 SİVAS NUTKU IŞIĞINDA OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
DEMİRYOLU MESELESİ: BİR KARIŞ FAZLA ŞİMENDİFER'**

**'Ekmeğimizi kurtardık,
gömleğimizi de kurtaracağız!'**

İktisat tarihçisi Dr. Serdar Şahinkaya, Başvekil İsmet Paşa'nın 30 Ağustos 1930 Sivas Nutku ışığında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Demiryolu Meselesi: Bir Karış Fazla Şimendifer: "Ekmeğimizi kurtardık, gömleğimizi de kurtaracağız" (Telgrafhane Yayınları) adlı yeni kitabında, "demiryolları" üzerinden Türkiye'nin yakın dönem tarihini iktisadi, siyasi ve toplumsal boyutlarıyla sunuyor. Bilsay Kuruç'un önsözüyle başlayan çalışmada, Osmanlı'dan 1930'lara kadar demiryolu serüvenini sanayileşme, emperyalizm, egemenlik, bağımsızlık, Milli Mücadele,

Cumhuriyet, devletçilik, kalkınma gibi kavramlar ekseninde etraflıca incelerken titiz araştırmacı kimliğiyle birçok yeni belge, gazete ve çok sayıda görsel malzemeyi de gün yüzüne çıkarıyor. Sayfalarda ilerledikçe demiryolu meselesinin, Cumhuriyetin yurttaşları için tarihsel önemini anımsayacak, Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların öncülüğünde verilen iktisadi ve siyasi bağımsızlık mücadelesini, yurdu demir ağlarla ören Cumhuriyet iradesinin başarısını gururla okuyacaksınız.

DOÇ. DR. OZAN ZENGİN

SBF / Mülkiye

■ Hocam ilk olarak kitabımızın çıkış noktasını anlatmanızı rica ederim.

Bundan sekiz yıl önce 2017'de Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, ODTÜ'de toplanmıştı.

O kongrede "Bir Karış Fazla Şimendifer: Başvekil İsmet Paşa'nın 30 Ağustos 1930'da Sivas Demiryolunun Açılış Konuşmasındaki Kritik Öğeler Üzerine Değinmeler" başlıklı bir bildiri sunmuştum.

O bildiriye zaman içinde 20'ye yakın bağımsız konferans ve kapalı devre zoom toplantılarında anlattım. Oldukça ilgi gördü, heyecan uyandırdı.

Sevgili hocam Bilsay Kuruç, "Serdar kardeşim bu sunumu kitap yapmalısın, herkes farkında olmalı, öğrenmeli" diye destekleyince proje dosyası olarak çalışma odamda demlenmeye bırakıldı.

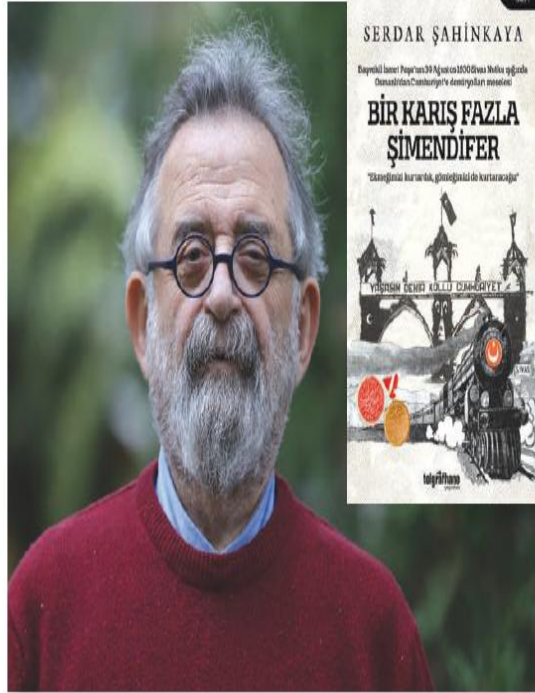
Aklımın bir ucunda hep epeyce bir yer işgal etti. Yeni görsel malzemeler, yeni kitap, makale, tez, evrak, kupür ne varsa tedarik ederek dosyayı besleyip büyüttüm.

■ Kitabın kurgusu hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kitap dört ana bölümden oluşuyor. Birinci bölüm esas olarak bu coğrafyaya Osmanlı döneminde emperyalizmin girişini şimendifer faaliyetleri üzerinden anlatmaktadır.

İkinci bölümde 1923 Cumhuriyeti'nin Milli Mücadele döneminde demiryolundan mahrum oluşunun zorluklarını ve bu yoksunluğu kendi kaynaklarıyla nasıl aştığını anlatmaya çalıştım.

Bir anlamda Cumhuriyetin kalkınma hamlelerindeki sihirli

denklem olan; "Demiryolları + Sanayileşme = Devletçilik" in 1930 yılına kadar olan kısımlarının ana çizgilerine değindim.

Üçüncü bölümde günlük matbuatın Ağustos-Eylül 1930 döneminin taranmasından oluşan ve okuyucuyla ilk defa buluşan 30 Ağustos 1930 tarihinde Sivas'a demiryolunun gelişini için yapılan devlet töreninin ince ayrıntılarına yer verdim. Bu bölümün yazımı oldukça uzun sürdü.

Dördüncü bölüm de kitabın hareket noktasını oluşturan "İkinci Zafer", "İkinci Nutuk" diye adlandırılan Başvekil İsmet Paşa'nın tören yaptığı 75 dakikalık uzun konuşma

metninin analizi ve bu konuşmaya siyasi ömrü 100 gün süren Serbest Cumhuriyetçi Fırka lideri Ali Fethi (Okyar) Bey'in İzmir'de verdiği yanıt ve yankılarından oluştu.

■ Osmanlı İmparatorluğu'nda demiryolları neyi ifade ediyordu? Neyin aracıydı?

Bu sorunuza kitapta yer verdiğim çarpıcı belgelerden biri ile yanıt vermek isterim.

Bilsay Kuruç Hoca'mızın da Önsöz'de yer verdiği Times'ın 16 Kasım 1858 tarihinde aktardığı haber.

İngiltere'nin İstanbul (Konstantinopol) Büyükelçisi Lord Stratford de Redcliffe, İzmir'de Punta (Alsancak) Tren İstasyonu'nun temelini atıyor ve konuşuyor.

Söyle diyor: "Batı uygarlığı levant (yakın doğu) kaplarına geldi, dayandı. Şimdiye kadar geçmeyi başaramadığımız bu kapılar ardına kadar açılmazsa, kendi çıkarlarımızı doğrultusunda zor kullanarak bu kapıları açacak güce, hatta daha fazlasına sahip olduğumuzu herkesin bilmesini isterim."

Demiryolunun nasıl emperyal bir varlık olduğunu ve başka bir şey olmadığını için sahibinden başka kim daha açık anlatabilir? Kendi getirdiği trenle Osmanlı kapılarını açıp giriyor. O demiryolları, emperyalizmindir.

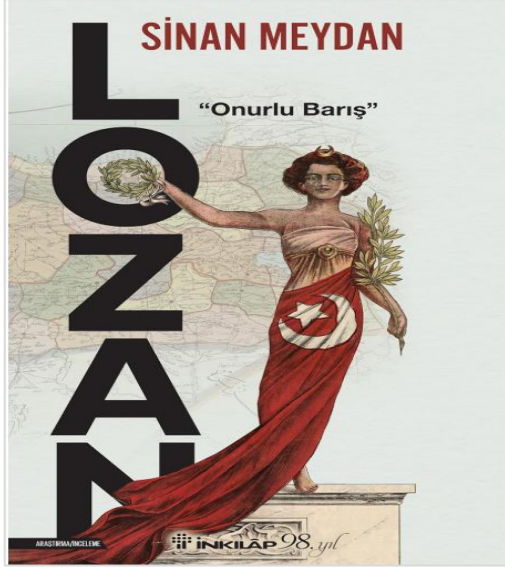
■ Kurtuluş Savaşı'nda demiryollarının önemi nedir?

Bu sorunun yanıtı oldukça uzun ve hüznülüdür. Okuyucuların merakını artırmak için ancak şunu söyleyebilirim: Özgürlük adına her şeyini feda etmiş Cumhuriyetçileri, zahmetkeş demiryolcuları yani asıl kahramanları ve başka özgürlük savaşçıları da tarihsel bir bakış açısıyla anlatan, kadim kent İzmir'den hemşerim, kaptan Atilla İlhan'ın "Hürriyet ve İstiklal" şüirinin bir bölümünü kitabın Sonuç yerine bölümüne yazdım. ■

YAYED Bülten

Yerel Yönetim Araştırma, Yardım ve Eğitim Derneği Resmî Bülteni

Türkiye'nin Zaferi Emperyalizmin Yenilgisi

Sevr'den Lozan'a, 1920 Ağustos'undan 1923 Temmuz'una kadar yaklaşık üç yıl içinde Türkiye'nin ve Türklerin kötü kaderi tamamen değişti. Bu, modern insanlık tarihindeki en etkileyici, en şaşırtıcı ve en ilham verici değişimlerden biridir. Lozan Barış Antlaşması bu büyük değişimin uluslararası tescilidir.

Lozan, Anadolu'nun ortasına sıkıştırılıp yok edilmek istenen Türklerin, kazandıkları büyük bir bağımsızlık savaşının ardından, tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleştirdiği bir diplomasi savaşının zafer anıtıdır. Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye, uluslararası sistemin “ötekisi” değil, “eşit” ve “egemen” bir parçası olarak kabul gördü. Lozan

Barış Antlaşması kurumlarıyla, değerleriyle tam bağımsız, üniter, laik, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ne zemin hazırladı.

Lozan, Türklerin yüz yılı aşkın bir zamandır devam eden yenilgiler, bozgunlar, katliamlar ve ölümlerden kaynaklanan büyük travmasını bitirdi.

Lozan Barış Antlaşması, emperyalist Batı'nın küresel düzeyde ilk büyük diplomatik yenilgisidir. Lozan'da kapitülasyonların kaldırılmasıyla Türkiye'nin tam bağımsız olması, emperyalizmin yıkılmaz sanılan yüksek surlarında büyük ve onarılmaz bir gedik açtı.

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Barış Antlaşması'yla kurulan ve Atatürk'ün “Yurtta barış dünyada barış” politikasıyla kurumsallaştırdığı “Lozan Barış Düzeni” sayesinde -şimdilik- yüz yılı aşkın bir zamandır çevresindeki tüm yıkıcı savaşlardan uzak kalmayı başarabildi.

“Lozan hezimettir!” tezi ise Türk ulusuna ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik psikopolitik bir saldıdır. Bu kitap, 1950'lerden beri süren bu saldırıya karşı bilimsel bir karşı çıkıştır.

“Lozan'da onursuz bir barış imzaladık. Bu, İngiltere'nin şimdiye dek imzalamış olduğu antlaşmaların en uğursuzu, en mutsuzu ve en kötüsüdür.” Sir Andrew Ryan.

YAYED Bülten çevrimiçi olarak, iki ayda bir ve ikinci ayın son günü Yayed.org.tr adresinin ‘bülten’ bölümünde yayımlanır. Bülten dönemleri Ocak-Şubat olarak başlar, Kasım-Aralık olarak biter. Bülten'deki imza ve rumuzlu yazılar yazarının sorumluluğundadır. Bülten'de yayımlanmak üzere yazı göndermek isteyenler yazılarını yayeder@gmail.com adresine (timesnewroman, 12 punto, sol blok paragraf, birbuçuk satır aralı, ekli görsel malzeme) her yayın döneminin ilk haftası içinde gönderebilirler.